

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

**INSON KAPITALI TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI HAMDA UNI
TALQIN ETISHGA OID ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR**

Mahammadjonov Ozodbek Ilyosjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti Maktab menejmenti yo'nalishi 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inson kapitali tushunchasining mazmun-mohiyati, uning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishdagi o'rnini hamda mazkur kategoriyani talqin etishga oid ilmiy-nazariy yondashuvlar tahlil qilinadi. Inson kapitalining shakllanishi, tarkibiy elementlari (ta'lim, sog'liq, malaka, tajriba) va uning samaradorlikka ta'siri yoritiladi. Shuningdek, turli iqtisodiy maktablar va olimlarning inson kapitaliga oid qarashlari qiyosiy tahlil qilinib, zamonaviy sharoitda uning rivojlanish tendensiyalari ochib beriladi. Tadqiqot natijasida inson kapitalini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari va uni baholash mezonlari yuzasidan xulosalar ishlab chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *inson kapitali, iqtisodiy rivojlanish, ilmiy-nazariy yondashuv, ta'lim, malaka, bilim, sog'liq, mehnat resurslari, innovatsion taraqqiyot, inson salohiyati.*

Inson kapitalini shakllantirish muammosining dolzarbligi global ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichining ob'ektiv ehtiyojlari, mamlakatimizdagi hozirgi vaziyatning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Umuman olganda, ta'lim hamjamiyatlarining inson kapitalining roli va o'rnini universitetda o'rganish, uning keyingi rivojlanishiga keng ko'lamli turtki berish uchun nimalar zarurligini aniqlash, axborotning cheklanganligini bartaraf etish imkoniyatlarini aniqlash maqsadga muvofiqdir. inson kapitalini boshqarish haqida. Inson kapitaliga qo'yiladigan talablarning yuqori darajasi ushbu resursga sarmoya kiritish muammosini hal etish zarurligini ta'kidlaydi. Samarali boshqaruv muammosi, shuningdek, inson kapitalini o'z-o'zini boshqarish muammosi ko'p qirrali bo'lib, bu holat har bir universitetda ta'lim dasturini amalga oshirishda hisobga olinishi kerak. Ta'lim muassasalarining inson kapitaliga ega mutaxassislarni shakllantirish jarayonidagi rolini innovatsion iqtisodiyot talablaridan kelib chiqib, tadqiq etish milliy va xorijiy ilmiy adabiyotlarda to'liq mujassamlashtirilgan. Hozirgi paytda ta'lim muassasalarining strategik maqsadlariga erishishda ularda faoliyat ko'rsatayotgan inson kapitalining rolini baholash hamda sifat - miqdor jihatdan o'lchashga bag'ishlangan masalalar etarli o'rganilmagan. Ta'lim muassasalari inson kapitalini tavsiflovchi turli ko'rsatkichlar ta'lim muassasalarilarini samaradorligini baholash mezonlarini shakllantirishda hamda xalqaro va milliy darajadagi reyting tizimlarida hisobga olinadi. Har qanday iqtisodiy tizim o'ziga xos iqtisodiy qonunlar va shunga mos iqtisodiy kategoriyalarga ega bo'ladi. Bu iqtisodiy qonunlar va kategoriyalar ma'lum bir makon va zamonda amal qiladi. Insoniyat paydo bo'libdiki, to hozirgi kunga qadar insonni iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini turli darajalarda baholanib shunga xos iqtisodiy tushuncha va kategoriyalar ishlab chiqilgan. XVIII-

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

asrda insonni ishlab chiqarishning shaxsiy omili sifatida qarab uni ishchi kuchi, mehnat resurslari deb e'tirof etganlar va shu asosda iqtisodiyotda ishchi kuchi, mehnat resurslari kategoriyasi paydo bo'lgan. Bugungi kunga kelib insonni iqtisodiy jarayonlarga ta'sir etish ko'lamini kengaytib bordi. Fan texnikaning jadal rivojlanishi bilimlar, ko'nikmalar, mahorat inson qobiliyatlarini birinchi o'ringa ko'tardi. Bevosita inson iqtisodiyotni rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchiga aylandi. Inson endi ishlab chiqarishning qo'shimcha resursi emas, balki o'z qobiliyati bilan ishlab chiqarishni tashkil etuvchi, yangi innovatsiyalarni yaratuvchi noyob resursga aylandi. Inson xodim sifatida o'z mehnatining natijasini taqsimlashda, mulkda, foydada ishtirok etish tizimi orqali korxonalarni boshqarishda ishtirok etish boshladi. Bu esa iqtisodiyotda inson kapitali tushunchasini paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Zamonaviy sharoitda inson kapitali tushunchani mohiyatini tushunish uchun u bilan bog'liq ishchi kuchi, mehnat resursi, mehnat potentsiali, inson resurslari, inson omili, tushunchalarni mazmunini nazariy tahlil qilish ushbu maqolani asosiy maqsadi etib belgilandi.

Hozirgi paytda inson kapitali va u bilan bog'liq tushunchalarning nazariy masalalari qo'yidagi xorijiy olimlar V.V.Adamchuk, G.Boryagin, V.A.Galkina, B.M.Genkin, M.M.Xaykin, A.YA.Kibanova, Rofe A.I, Tis S. N, Bekker G.S, Kapelyushnikov R.I, Gruzkov I.V., Gruzkov V.N, Koriskiy A. V va mamlakatimiz olimlaridan Abduraxmonov Q.X, O'lmasov A, Vahobov A, Saidov M, Bakieva I.A, M.Q.Pardaev, Abdurkarimov B.A, K.Saidov, M.Muxammedov, D.Aslanova, R.Seytmuradov, S.Isxakovalarning adabiyotlari yoritilgan. Masalaning nazariy, huquqiy va amaliy jihatidan kelib chiqib, yuqorida keltirilgan iqtisodiy tushunchalarni qisqacha tahlil qilishni maqsadga muvofiq, deb topdik.

Birinchi navbatda ishchi kuchi atamasiga e'tibor berib qaraydigan bo'lsak ishchi kuchi har qanday jamiyatda ishlab chiqarishning asosiy omili bo'lib hisoblangan. U orqali inson tabiat ne'matlarini tayyor iste'mol qiladigan holiga keltiradi. Tovar-pul munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishi bilan ishchi kuchi ham tovarga aylandi. Bu kishilik jamiyati taraqqiyotining kapitalistik tizim bosqichida kelib yaqqol namoyon bo'ldi, chunki bu davrda kelib kishilar, birinchidan, shaxs sifatida o'z erkinliklarini ta'minlab, o'z ish kuchlariga egalik qiladigan bo'ldi. Biroq juda ko'p iqtisodiy adabiyotlarda ishchi kuchi va mehnat tushunchalarini sinonim tushunchalar deb aytib o'tishadi. Bizga ma'lumki, mehnat bu kishilarning ongli, ma'lum bir maqsadga qaratilgan jarayonidir. Ishchi kuchi esa shu mehnat jarayonida o'zining aqliy va jismoniy qobiliyatlari bilan qatnashadigan insondir.

Fikrimizcha bu ikki iqtisodiy tushuncha umuman ma'no jihatidan boshqa-boshqa mazmunga ega. Mehnat jarayoni o'z ichiga mehnat predmeti, mehnat vositalari va ishchi kuchini bo'lishini taqozo qiladi. Mehnatning eng muhim omili ishchi kuchi lekin mehnatning o'zi ishchi kuchi bo'la olmaydi. Ishchi kuchi tushunchasi hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib aniq yosh yoki boshqa bir mezonlar bilan aniq belgilab berilmagan. Demak, ishchi kuchi tor ma'noda olib qaraydigan bo'lsak biror-bir korxonada xodimlari, ularning soni tushunilsa keng

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

ma'noda mehnat qilish qobiliyati va huquqiga ega bo'lgan va o'z qobiliyati bilan biror-bir iste'mol qiymati ishlab chiqargan mamlakatning jami aholisi tushunishimiz mumkin.

Uchinchi muhim tushuncha bu mehnat resursidir. Bu tushunchani paydo bo'lishini ayrim adabiyotlarda sho'rolar davridagi iqtisodiyotni markazlashgan usulda boshqarishdagi siyosiy jarayonlar bilan bog'laydi. Boshqa bir rus iqtisodchilar ushbu tushunchani fanga kirib kelishini akademik olim S.G. Strumilin bilan bog'liqligini ta'kidlashadi. Ushbu tushuncha borasida rus olimi M.M.Xaykin, ma'lum hududda yashovchi ijtimoiy foydali mehnat bilan shug'ullanuvchi zarur bo'lgan bilim, aqliy qobiliyat, jismoniy rivojlanishga ega aholi qismi mamlakatning mehnat resursini tashkil etadi"-deb aytgan. Bu borada taniqli iqtisodchi olim Pardaev M.Q, mehnat resurslari – mehnatga qobiliyatli yoshdagi aholi (ayollar 16-55 yoshda, erkaklar 16-60 yoshda) sonida o'z ifodasini topadi. Bu yoshdagi nogironlik va boshqa sabablar bilan ishlamaydiganlar mehnat resursiga kirmaydi. Demak, mehnat resursi deganda aholining ma'lum chegaralangan yoshdagi ishlay oladigan faol qismi tushuniladi degan

Bundan tashqari ushbu atamaga A.O'lmasov, A.Vahobovlar ham shunga o'xshash fikrlarni keltirgan, ya'ni "ishlash qobiliyati hammaga ham bo'lavermaydi, shu sababli aholi tarkibidan mehnat resurslari ajratib olinadiki, bu mehnatga layoqatli kishilardan iborat bo'ladi. Mehnat resurslari mehnat yoshiga kirgan, lekin hali pensiya yoshiga etmagan ishchilardir. Mamlakatimizda mustaqillik yillari bu tushuncha tarkibida o'zgarishlar bo'ldi. Respublikamiz xalqaro mehnat tashkiloti tavsiya etgan aholini tasniflash tizimiga o'tgan bo'lib, unga ko'ra mamlakat mehnat resurslari ikki qismga ya'ni, iqtisodiy faol va iqtisodiy nafaol qismlarga ajratildi. Unga ko'ra iqtisodiy faol aholi jami ish bilan bandlar va ish bilan band bo'lmagan, ishga joylashishga muhtoj shaxslarni qamrab oladi. Iqtisodiy nafaol aholi o'qiydiganlar, mehnat bilan band bo'lmaganlar va uchinchi guruh nogironlari kiritilgan.

Mazkur iqtisodiy atamalar bo'yicha iqtisodchi olim Q.Abdurahmonov o'zining "Mehnat iqtisodiyoti" darsligida juda mukkamal ta'rifni bergan. Ya'ni, mehnat resurslari - mamlakat aholisining o'z ruhiy fiziologik va aqliy sifatlari bilan moddiy ne'matlar ishlab chiqarishga yoki xizmatlar ko'rsatishga qodir bo'lgan mehnatga layoqatli qismidir. Ular tarkibiga faqat iqtisodiy faol aholini emas, shu bilan birga hozirgi paytda ishlamayotgan va ish qidirmayotgan mehnatga qobiliyatli shaxslar, shu jumladan ishlab chiqarishdan ajralgan holda ta'lim olayotganlar ham kiritiladi". Keltirilgan ta'riflar shuni anglatayaptiki mehnat resurslari tushunchasini makro daraja olib qarasak ishchi kuchi tushunchasiga nisbatan ancha kengroq bo'lib, undan farqli tarzda ma'lum bir mezon ya'ni insonni yoshi bilan chegaralangan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, eng avvalo, yuqorida keltirilgan tushunchalarning mazmuni va ularning kelib chiqishi bilan bog'liq ayrim sabablarni anglash, ularning evolyusion kelib chiqishini tushunish uchun ularning nazariy jihatlarini bir-biri bilan bog'liq holda o'rganishni taqozo qiladi. Ikkinchidan, tadqiqotlar jarayonida shu aniqlandiki, yuqorida keltirilgan iqtisodiy tushunchalarning nazariy talqini, ularning ta'riflari borasida soha olimlarni aniq bir to'xtamga kelishmaganligiga guvoh bo'ldik. Uchinchidan, bugungi hayotimiz mazkur

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

tushunchalarning har birining xususiyatini ochib berishni ham taqozo qilmoqda. Chunki mehnatning, undan olinadigan samaraga munosabatlarning mazmuni tubdan o'zgarib bormoqda. Yalpi mehnat tarkibida intellektual mehnatning hissasi oshib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. TDIU. – T.: Iqtisod va moliya, 2014. 226 b
2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. Darslik. Mehnat nashriyoti, 2004 y. 204 b
3. Abdurakhmanov K. Labour Economics. Theory and practice. / textbook. - London, United Kingdom: Scientific publishing House IVG, 2020. – 221 p.
4. Abdukarimovich, Abdurasulov Abdullajon. "Content of the corporate governance system, foreign experience and efficiency of its implementation." Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities 12.5 (2022): 240-244.
5. Abdukarimovich, A. A. "THE EFFECTIVENESS OF THE IMPLEMENTATION OF THE CORPORATE GOVERNANCE SYSTEM IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS." INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE 1.3 (2022): 120-125.
6. Shokirovna, R.M. (2025).SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA BO 'LAJAK O'QITUVCHILARNI TARBIYAVIY FAOLIYATIGA KORPORATIV TAYYORLASH TEXNALOGIYALARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR, 1(1), 498-500.